

„Fényesebb a láncnál a kard...”

Egy épp elkészült kiállítás kulisszatitkai

1849 májusában a honvédc csapatok ostrom alá vették Buda várát. A vár északnyugati végében egy új épület állott ekkor, amely az uralkodó – később magyarosított – nevét viselte: Ferdinánd-, majd Nándor-laktanyaként.

Az ostrom során az épületet természetesen számos ágyúlövés érte.

Az 1920-as évek elején döntés született arról, hogy a Nándor-laktanyát múzeumi célra veszik igénybe: átépítése 1926–29 közt megtörtént, azóta ad otthont – többek között – a Hadtörténeti Múzeumnak. A rekonstrukció során muzeológus-elődeink rábukkantak az 1849-es ostrom lövedék-beccsapódásainak helyeire és nosztalgiától vezérelve megőrizték azokat, sőt a jobb láthatóság kedvéért az adott helyekre ágyúgolyóbisokát falaztak „vissza” ezek még ma is láthatók a bejárattól balra eső homlokzati részen.

Az 1920-as években 1848–49 eleven történelemnek számított. Furcsa dolog, de tömegesen az első világháború alatt „halt ki” ez a generáció – gondoljunk csak az 1916-ban elhunyt *Görgei Artúrra!* Tehát, bár egyre kevesebben, de még éltek az utolsó szemtanúk, egykori honvédek – az utolsó közülük, a legendássá lett *Lebo István* 1928-ban, kilencvenhat évesen halt meg. S a közgyűjtemények figyelme úgy fordult feléjük, mint a nyolcvanas években a miénk az első világháborús veteránok felé. Elérkezett az utolsó perc ahhoz, hogy e nemzedék ereklyetárgyait még begyűjtsék, s rajtuk keresztül „láttassák” e sorsfordító korszakot.

Nem mintha erre korábban nem lett volna igény. 1891-ben a pesti Vigadóban gyűjtötték össze először a forradalom és szabadságharc ereklyetárgyait, az 1870-es években megalakult az aradi ereklyemúzeum, ezenkívül számos magánygyűjtemény vált országos hírűvé még a világégés előtt. 1918 novemberéig, amikor a Hadtörténeti Múzeum létrejött, országos központként a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjtötte a '48-as emlékeket. Mivel azonban a szabadságharc tagadhatatlanul elsősorban katonai esemény volt, történetének bemutatását és az anyaggyűjtésben az elsőséget megalakulásának első pillanatától kezdve jogelődünk, a Magyar Királyi Hadimúzeum vindikálta magának.

Ehhez a múzeum igen kedvező adottságokkal rendelkezett. Munkatársainak jelentős része hivatásos, Ludovika Akadémiát végzett tiszt volt, akikbe belenevelték a magyar szabadságküzdelmek tisztelétét; csapatszolgálatuk során, rokonságuk, ismerőseik révén maguk is szinte elkerülhetetlenül találkozottak „a nagy idők emlékeivel és tanúival”. Természetes volt, hogy „nagyapáik háborújának” emlékeit összegyűjtik, legalább akkora alapossággal, mint „sajátjukét”, az első világháborúét. A múzeum számos történelmet kedvelő hivatásost és civilt kért fel külső munkatársnak, akik az ország más-más tájaink élve felhívták a múzeum figyelmét minden hadtörténeti jelentőséggel bíró tárgye-gyűttesre. A „magyar hadi dicsőség tárházának” létrejötte után a nemzeti felbuzdulás jegyében sok-sok adománnyal is gazdagodott a múzeum. S végül, de nem utolsósorban, nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a leszármazottak, rokonok révén, vagy éppen régiségkereskedők közvetítésével vásárlás útján is szépen gyarapodott a gyűjtemény.

A '48-as anyag színvonalassá válását további két, nagy jelentőségű esemény befolyásolta döntően. Az első az oszt-rák–magyar kapcsolatok rendezése volt a világháború után: a magyar vonatkozású muzeális kincsek átadása során hazakerültek olyan értékek, mint az aradi hadbí-

róság által bűnjelként a periratokhoz csatolt, a tábornokoktól elkobzott katonai éremrendek, kinevezési okmányok. – A másik döntő mozzanat a Magyar Nemzeti Múzeummal történt megegyezés az 1715-ös gyűjtési korszakhatárról. Ennek volt köszönhető a személyes ereklyéken túli „általános” 48-as anyag átadása a Hadimúzeumnak.

A múzeum helytörténeti jellegű kutatókat is folytatott – elsősorban a fővárosban – a ’48-as emlékhelyek megjelölésére: mai napig is számos emléktábla, utcanév, sőt emlékhely köszönheti létét a Hadimúzeum kezdeményezésének: a múzeum történetének egyik legnagyobb ünnepe során avatták fel *Zala György* alkotását, Görgői Artúr lovasszobrát épületünk sarkánál, az Esztergomi-bástyán (ahol ma a nemzeti lobogó áll). Hasonlóan emlékeztetes lehetett 1941-ben a Szovjetunióból hazakerült honvédszázlók fogadása és elhelyezése a Hadimúzeum kiállításán.

Múzeumunk második világháborús anyagvesztése legérzékenyebben épp a kiemelt szerepet játszó ’48-as gyűjteményrészt érintette. Számos egyedi tárgy – úgy tűnik – örökre elveszett.

A magyar polgári fejlődés lehetőségeit megteremtő forradalom és a hozzá kapcsolódó szabadságküzdelem mindig is intézményünk egyik kiemelten megcélzott gyűjtési területe volt, a múzeum történetében szinte váltakozva követték egymást a ’48-as témájú időszak-alkalmi és állandóbb kiállítások. – Szerencsésebb nemzetek egész múzeumot hoznak létre függetlenségi küzdelmük emlékének ápolására, lévén ez kézzelfogható, minden korosztályhoz közel álló módja a nemzettudat formálásának. Nekünk most a 150. évfordulóhoz kapcsolódó átfogó tárlat lehetősége adatott meg, ezzel kívánunk tisztelegni annak a honvédseregnek az emléke előtt, amelyik – nagyrészt önjelére támaszkodva – másfél éven át állta a sarat Európa egyik legnagyobb haderejével szemben, nemzedékeken át ható példát mutatva helytállásból, önfeláldozásból, hazaszereztetből. Nem véletlen, hogy szellemi örökségként belőle merít minden magát ma-

gyarnak valló haderő, valamint a politikai és társadalmi mozgalmak.

Dacára világháborús veszteségeinek, valamennyi magyarországi közgyűjteménnyel összehasonlítva ma is a Hadtörténeti Múzeum rendelkezik a számában és jelentőségében a legnagyobb szabadságharcos ereklyegyűjteménnyel – ez egyszerre örömforrás és aggasztó teher: a szinte állandóan kiállítási körülmények közt tartott műtárgyak, dokumentumok az évtizedek alatt erős fénynek, hőingadozásnak és pornak kiteve erőteljes károsodást szenvedtek. Így aztán, amikor 1996 végén tervezni kezdtük e kiállítást, szembe kellett néznünk azzal a nagyon komoly problémával is, hogy e történelmi relikviák restaurálása nem tűr további halasztást.

Egy kiállítás elkészültének legfontosabb háttér-munkásai a restaurátorok. Ha egy szép tárgyban gyönyörködünk, legtöbb esetben öntudatlanul is az ő türelmes munkájukat, szakértelmüket dicsérjük. A tárgyak állapota miatt ez igen pénz- és időigényes. Mert tudta-e azt a Tisztelt Olvasó, hogy egy-egy műtárgy rendbetétele sokszor hét–nyolc hónapot, vagy még többet vesz igénybe, s 1–1,5 millió forintba kerül? Nem könnyű a restaurálási segédanyagok (vegyszerek, textilek, fémkellékek) beszerzése sem, lévén nemegyszer csak külföldön kaphatók. Jelen kiállítás esetében a hányatott sorsú, a Szovjetuniót kétszer is megjárt honvéd csapatszázlók, a személyes tárgyak és dokumentumok tetemes hányada azonnali beavatkozást igényelt, mielőtt károsodásuk visszafordíthatatlanná vált volna.

Első lépés mindig a tisztítás, a tárgyra rakódott szennyeződések eltávolítása, majd a „levédés”, azaz a felület(ek) konzerválása különböző vegyszerek segítségével. Végül az évtizedek rongálásait, az „idő vasfogának” nyomatati eltüntetve pótolják a hiányzó részeket, teszik újra egészé a műdarabokat, dokumentumokat. Felelősségteljes, szakavatott munkájukhoz nagy ügyességre, alapos kémiai tudásra, történeti-művészettörténeti ismeretekre van szükség. Az ő érdemük, ha a kiállításra vagy raktárba kerülő ér-

tékeinket nem kell további pusztulástól, károsodástól féltenuk.

A Hadtörténeti Múzeum szabadságharcos ereklyéinek újjávarázslását természetesen önerőből nem tudtuk megoldani – e

munkákba az ország legjobb restaurátor szakemberei kapcsolódtak be. Tizenöt textilrestaurátor dolgozik a zászlókon, zászlószalagokon, ruházati tárgyakon, két festményrestaurátort foglalkoztatunk, további négy restaurátor speciális fém-, fa- és bőrtárgyak, illetve makettek felújítását végzi. A grafikák, papírpénzek, plakát- és aprónyomtatványok, könyvek, újságok, kották, kéziratok restaurálásán öt munkaközösség fáradozik.

A művelődési és honvédelmi tárca végső soron magáévá tette és komoly anyagi segítséggel támogatta elképzelésünket. Így első ízben van módunk arra, hogy a hatalmas költséggel restaurált tárgyakat, dokumentumokat műtárgyvédelmi szempontból megfelelő kiállítási környezetben helyezzük el.

Még épülő kiállításról lévén szó, engedjék meg nekem, hogy e kedvcsinálónak szánt írás segítségével egy kissé a kulisszák mögé vezethessem a Tisztelt Olvasót.

A kiállítás teljes egészében elfoglalja a Hadtörténeti Múzeum I. emeleti északi szárnyát: hét egymáshoz kapcsolódó teremben, a hozzá tartozó folyosórésszel kiegészítve, összesen több mint 600 m²-en

kerül megrendezésre. Az építés megkezdése a kiállítási tér korszerűsítésével kezdődött, új padlóburkolat, korszerű világítás kialakítására került sor.

Eddig általánosságban írtam el, hogy a

Egy kiállítás elkészültének legfontosabb háttér-munkásai a restaurátorok. Ha egy szép tárgyban gyönyörködünk, legtöbb esetben öntudatlanul is az ő türelmes munkájukat, szakértelmük dicsérjük. A tárgyak állapota miatt ez igen pénz- és időigényes. Mert tudta-e azt a Tisztelt Olvasó, hogy egy-egy műtárgy rendbe-tétele sokszor hét-nyolc hónapot, vagy még többet vesz igénybe, s 1–1,5 millió forintba kerül? Nem könnyű a restaurálási segédanyagok (vegyszerek, textilek, fém-kellékek) beszerzése sem, lévén nemegyszer csak külföldön kaphatók. Jelen kiállítás esetében a hányatott sorsú, a Szovjetuniót kétszer is megjárt honvéd csapat-zászlók, a személyes tárgyak és dokumentumok tetemes hányada azonnali beavatkozást igényelt, mielőtt károsodásuk visszafordíthatatlanná vált volna.

Hadtörténeti Múzeum 1848–1849-es szabadságharcos gyűjteménye igen gazdag és értékes. De mi az, amit az idelátogató saját szemével is láthat a kiállításon, amiért érdemes akár vidékről is felutaznia? Az első terem a forradalom, a márciusi napok hangulatát, lendületét tükrözi majd. Érzékelteti a népek tavaszának európai horderejét, terjedését, felvillantja a korabeli Magyarország társadalmának jellegzetes alakjait, osztályait, rétegeit, divatját. A háttérben – mintha az ablakon át látnánk – óriásfőtkön át szembesülhetünk az utcák forradalmi hangulatával. Az enteriőr polgári szalont mutat be. A pozsonyi országgyűlés munkálkodását, a forradalom vívmányait taglaló rész vezet át kö-

vetkező termünkbe és témánkhoz: a szabadságharc hadseregének bemutatásához. Nemzetőrség, sorgyalogezredek, a birodalom helyzete '48 nyarán, nemzetiségi mozgalmak adják az előzményt a honyédség szervezésének megindulásához. Élet-hűségével bizonyára sokakat megragad majd a toborzási jelenet. A szeptemberi válság, az ozorai és a pákozdi győzelem kapcsán kerül kiállításra *Baithány Lajos*

miniszterelnök pisztolya, *István* nádor mellénye, *Móga János* altábornagy szabályja. Az önkéntes csapatokat megjelenítő részben a Hunyadi-szabadcsapat zászlaja mellett egyenruha-rekonstrukciókat is láthatunk. A honvédsorozások megindulására eredeti egyenruha-együttesek, fegyverzet, kinevezési okiratok, szabályzatok utalnak. A huszárok *Jókai* által is emlékeztetett hazaszkését számos eredeti rajz, újsághír, körözés, valamint *Garay Akos*nak a Nádor-huszárok hazatérését megörökítő olajfestménye mutatja be. A műszaki eszközök iránt érdeklődők figyelmét bizonyára felkeltik majd a tűzérzési mérőműszerek, egy korai hátultöltő ágyú modellje; továbbá a szabadságharc rakétái: a hadiröppentyűk – itt van a röppentyű-állvány két kilőtt röppentyűvel az iglói harcból. A női nem képviselőit inkább a női hajfonatból készült tűzértisztít csákóforgó képesztheti el. Az eddigieknél nagyobb teret kap a műszaki csapatok, valamint a hadseregellátás kérdéskörének bemutatása is. Szabó-, kovács- és szíjgyártó műhelyek, valamint lőszergyártó laboratórium enteriőrszerű bemutatására készülünk, s számos kézirat érzékelteti majd, milyen „háttérmunkával” készült a felszerelés, a katonai táborok ellátása, hogyan zajlott a beszállásolás.

Hangsúlyos szerepet kap a külföldi légiók magyarországi működése, a szervezők, a résztvevők, valamint a fegyverzet és a felszerelés ismertetése. A *Függetlenségi Nyilatkozat* kikiáltásának helyszínét, a debreceni nagytemplomot szószerű, karzat szimbolizálja.

Kiss Ernő és *Guyon Richárd* világoskék, aranyzsinóros atillái mellett ott lesz *Mészáros Lázár* kulacsa; a 33. zászlóalj zászlószalagja, amit kitüntetésképpen kaptak Görgeitől a branyiszkói áttörését; *Klapka György* díszfegyvere, *Damjanich* tenyérszabójának pengeszélességű, vésett pengéjű szabójának, *Láhner György*, *Pikéty Ágoston* és *Poeltenberg* kardja szintén megcsodálható. *Bem* tábornok relikviái: kardja, amelyet a Bem-szobor leleplezési ünnepélyén unokaöccse, *Bem de Cosban* lengyel őrnagy adott át múzeumunknak, valamint ló-

takarója, mellyel a kolozsvári hölgyek ajándékozták meg '48 karácsonyán, városuk felszabadításáért; továbbá kulacsa, önarcképe kiállításunk féltett darabjai lesznek. Igen sok honvéd szabályzat és szolgálati utasítás keltheti fel figyelmünket – hőseink nemcsak harcolni, de szervezni is tudtak. Több hirdetmény és kép örökíti meg Buda ostromát. Ágyúcsövek és ágyúgolyók között kap helyet a széky *Gábor Aron* ágyúinak modellje, valamint saját kezűleg írt levele, amelyben a katonái, valamint a fegyvergyári munkások egészsége érdekében rendszeres orvosi felügyeletet kér. Látható lesz *Petőfi Sándor* jatagánja, amit Bemtől kapott ajándékba, s amelyet *Egressy Gábornak* adott tovább; az első magyar katonai kitüntetés, a Magyar Katonai Érdemrend példányai, kitüntetési okiratai. Külön értékeink az aradi vértanúk ereklyetárgyai, köztük gróf *Leiningen-Westerburg Károly* tábornok érdemjelei, *Schweidel József* keresztje, amelyet kivégzése alatt kezében tartott. Látható lesz a pesti Újépület lélekharangja, a bitófacsiga az aradi vesztőhelyről, a *Rómer Flóris* által rabként faragott pohár, számos börtönfaragvány, az elitéltekről készült rajzok és festmények sokasága.

Még javában folytak a Hadtörténeti Múzeum *Fényesebb a lánconál a kard...* címet viselő kiállításának munkálatai, amikor e sorokat írtam. A rendezvény-sorozat a forradalom és a szabadságharc nagyszabású emlékkiállításának megnyitásával kezdődik 1998. március 13-án, a zárórendezvény pedig az ehhez kapcsolódó *Megtorlás* című kisebb kiállítás lesz, amely az aradi vértanúk emléknapján, 1999. október 6-án nyílik meg. A teljes kiállítás 1999 végéig tart nyitva, mintegy keretbe foglalva a szabadságharc eseményeit. Elfoglaltságomtól eltekintve is nyugodt szívvel merem ajánlani a tárlatot minden pedagógusnak, hiszen ez a nagyszabású kiállítás színességével, tárgygazdagságával, gondolat- és érzelmébresztő miliójével kiváló alkalom az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója megünneplésének.

Szoleczky Emese